

OSATTOMUUS DIAKONIAN HAASTEENA

DIAKIN KYMMENVUOTIS- JA OULUN DIAKONISSALAITOKSEN SATAKYMMENVUOTISJUHLASEMINAARI
DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JA OULUN DIAKONIAOPISTON TILAT, UUSIKATU 46, AUDITORIO
23.11.2006 KLO 10.15

Rehtori, YTT Jorma Niemelä, Diakonia-ammattikorkeakoulu:

Osattomuus suomalaisessa yhteiskunnassa

”Minun oli nälkä, mutta te ette antaneet minulle ruokaa. Minun oli jano, mutta te ette antaneet minulle juotavaa. Minä olin koditon, mutta te ette ottaneet minua luoksenne. Minä olin alasti, mutta te ette vaatettaneet minua. Minä olin sairas ja vankilassa, mutta te ette käyneet minua katsomassa.” Silloin nämäkin kysyvät: ”Herra, milloin me näimme sinut nälissäsi tai janoissasi, kodittomana tai alasti, tai sairaana tai vankilassa, emmekä auttaneet sinua?”

Matteus 25 luvussa oleva jaejakso tarkastelee osattomuutta kahdesta näkökulmasta. Toisaalta on kysymys konkreettisesta auttamisesta. Mutta toisaalta on kysymys siitä, että ihmistä ei edes nähdä. En tiedä, kumpi on pahempi.

Matteuksen evankeliumin vertauksen yksi paradoksaalisuus on siinä, että edes ne vanhurskaat, jotka palvelivat lähimmäistään, eivät loppupeleissä tienneet palvelevansa itse Kristusta köyhissä.

Köyhyyttä voidaan lähestyä tilastollisena kysymyksenä. Suhteellisesti (tulo)köyhäksi määritellään henkilö, joka kuuluu kotitalouteen, jonka kulutusyksikköä kohti lasketut käytettävissä olevat vuositulot jäävät alle 50 tai 60 prosenttiin kaikkien kotitalouksien mediaanitulosta¹. Prosenttiosuutta voidaan muuttaa, ja sitä on muutettu. Mutta olipa alle tai ylle tilastollisten rajojen, syvin köyhyys ja osattomuus syntyvät välinpitämättömyydestä, näkymättömyydestä ja osattomuudesta.

Käsittelen seuraavassa sekä tuloköyhyyden synnyttämän osattomuuden poistamista että laajemman yhteiskunnallisen osattomuuden ratkaisumalleja. Avaan joitakin polunpäitä.

Tuloköyhyyden korjaaminen on mahdollista

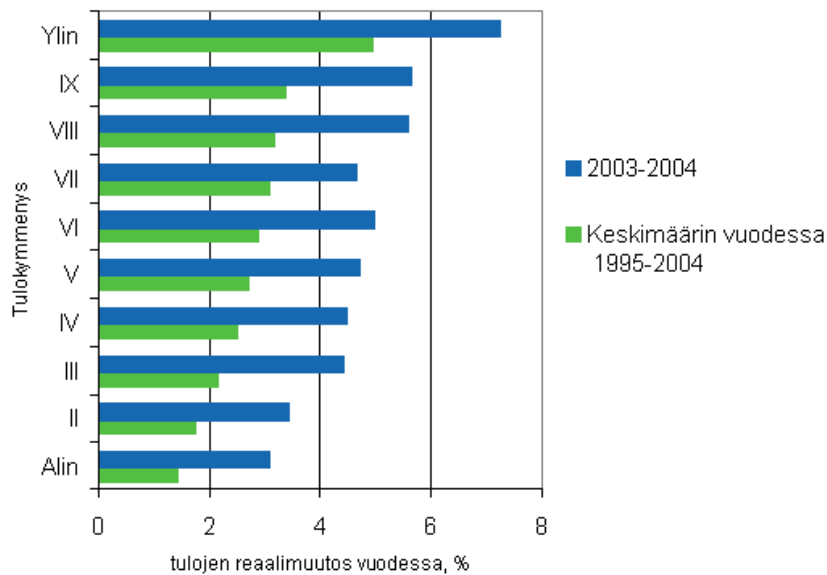
Loimme Stakesin Hyvinvointivaltion rajat –hankkeessa kompaktin kuvan köyhyydestä ja myös keinoista poistaa tuloköyhyyttä ja osin myös hoivaköyhyyttä (ks. Oikeus ja kohtuus, Stakes 2006). Suomalaisen hyvinvointi ja toimeentulo ovat kohentuneet viimeiset kymmenen vuotta, mutta tulo- ja hyvinvointierot ovat kasvaneet. Hyvinvointierojen taustalla on laman pitkä varjo. Erityisesti pitkäaikaistyöttömyys haastaa sosiaalipoliittisia järjestelmiämme.

¹ EU:n käyttämä 60 prosenttia tuo mukanaan ajatuksen ”köyhyyden uhkaamasta väestöstä”. Suomi käytti aiemmin 50 prosentin laskentaperustetta.

Suomessa sosiaalinen ja alueellinen eriarvoisuus ovat kasvaneet, köyhyys ja syrjäytyminen yleistyneet ja joiltakin osin universaali hyvinvointimalli on murentunut. Aivan erityisenä haasteena on mahdollinen hoivaköyhyyden kasvu.

Köyhyys paikantuu eräiltä osin lapsiperheisiin ja siellä osin yksinhuoltajaperheisiin. Esimerkiksi terveyttä kuvaavat muuttujien kehitys on ollut epäsuotuisa niillä, jotka elävät heikoimmissa perhe- ja kasvuolosuhteissa. Köyhyyden riskitekijöitä maassamme ovat vauva- ja taaperoikäiset lapset, yksinhuoltajuus ja monilapsiset perheet. Lapsiperheköyhyys on moninkertaisesti vakava asia: samalla kun se on kasvanut, ovat kasvaneet lasten ja nuorten pahoinvoinnista kertovat indikaattorit. (Kautto 2006.)

Kotitalouksien reaalityulojen vuosimuutokset tulokymmenyksittäin vuosina 2003-2004 ja 1995-2004

Lähde: Tulonjakotilasto 2004. Tulot ja kulutus 2006. Tilastokeskus

Vähimmäisturvan parantamiseksi Oikeus ja kohtuus -raporttimme ehdottaa kahdeksaa tapaa: työttömyysturvan vähimmäistason korottaminen, sidoksen purkaminen perus- ja ansioturvan väliltä, pienimpien palkkatulojen ja sosiaaliturvan yhdistäminen, toimentulotuen sitominen reaaliin elinkustannuksiin, verotettavan tulon alarajan korottaminen, lapsilisän ja yksinhuoltajakorotuksen etuoikeuttaminen suhteessa toimeentulotukeen, kotihoidon tuen ja osa-aikatyön yhdistämisen salliminen ja terveydenhuollon maksukattojen uudelleen arviointi. Lisäksi raportti listaa toimia ikääntyneiden hoidon turvaamiseksi tulevaisuudessa.

Ehdotamme myös sosiaalitakuuta. Lainsäädännöllisesti tulisi turvata kaikkein huono-osaisimpien ja hädänalaisimpien palveluiden laatu ja saatavuus kohtuullisessa ajassa. Tähän toimenpideryhmään kuuluvat lastensuojelu, akuutti päihdehuolto, toimeentulotuki ja asunnottomuus.

Sosiaalitakuun perusidea on siinä, että palvelutarve arvioitaisiin kohtuullisessa ajassa. Taloudestaan huolehtivan kunnan kannattaisi toteuttaa sosiaalitakuu ilman lainsäädäntöäkin. Yleissääntö kun on, että ongelmien pitkittyessä ne mutkistuvat. Niiden hoitaminen tulee myöhemmin kalliimmaksi kuin niiden hoitaminen aikaisemmin!

Nämä korjaustoimet ovat poliittisia rahakysymyksiä. Yritimme hahmottaa em. Hyvinvointivaltion rajat –hankkeessa myös yhteiskunnan taloudellista kantokykyä niin, ettei työtämme ekonomistien taholta leimattaisi sosiaalipoliittiseksi haihatteluksi. Kuitenkin olemme siirtyneet siihen, mistä puhutaan *permanent austerity* eli pysyvän niukuuden käsitteellä: vaikka valtiolle tulisi verotuloja mukavasti, menokohteiden ja kasvupaineiden määrä on entistä rajattomampi. (Ks. esim. Julkunen 2006.)

Meillä on sosiaalisia ongelmia, joiden edessä sosiaalipoliittikka yksin voi olla aika avuton. Niitä ei korjata yksistään rahalla.

Sivistyspolitiikan lähestyttävä sosiaalipoliittikkaa

Meillä on asuma-alueita, joilla äänestysprosentti on pienempi kuin työttömyysprosentti. Nämä eivät ole keskenään irrallisia asioita. Ne, joilla ei ole taloudellista, koulutuksellista eikä sosiaalista pääomaa, ovat kadottamassa myös poliittisen valtansa. Jos mikään puolue ei kykene puhuttelemaan ja aktivoimaan köyhää ja marginalisoituvaa kansanosaa, siinä piilee yksi länsimaisten yhteiskuntien suurista vaaroista: tilan syntyminen populistisille, nationalistisille ja rasistisille poliittisille ryhmille.

Pahoin pelkään, että meillä ei ole riittävästi havahduttu analysoimaan niitä usein ylisukupolvisia kierteitä, joissa nivoutuvat yhteen köyhyys, vähäinen koulutus, heikko työmarkkina-asema, poliittinen passiivisuus ja näihin liittyvä kaikinainen osattomuus. Kun siihen liitetään vielä runsaan päihdekäytön tai tyhjän (televisio)viihteen turruttavuus, ollaan tilanteessa jossa pelkkä ”rahallinen apu” on tyystin riittämätön väline perusongelmien ratkaisemiseen.

Silloin kun Suomea alettiin nostaa köyhyydestä, eräs keskeinen avain oli laaja peruskoulutus ja uutera ja monipuolinen kansansivistystyö. Me olemme ylpeitä Pisatutkimuksien tuloksista ja meidän koululaitoksemme tilaa käydään ihailemassa eri puolilta maailmaa. Mutta olisiko koulutusjärjestelmässä vielä oivaltamatta tai toteuttamatta sellaisia mahdollisuuksia, joiden avulla nykyistä paremmin voisimme tavoittaa syrjäytymisuhan alaiset lapset ja nuoret?

EU:ssa on hahmoteltu sivistyspolitiikkaa, jossa tavoitteeksi asetetaan

- itsensä kehittäminen (personal fulfilment)
- aktiivinen kansalaisuus (active citizenship)
- sosiaalinen eheys (social inclusion)
- työllistettävyys (employability)

Tämä kiteytyy kauniiksi visioksi Euroopasta, jossa ”jokainen voi kehittää mahdollisuuksiaan niiden täyteen määrään, jokainen voi antaa oman panoksensa yhteisiin asioihin ja jokainen voi tuntea kuuluvansa johonkin”. Mielestäni rikkaasta, tasapainoisesta elämästä nousee aktiivinen kansalaisuus, yhteys ja osallisuus – ja lopulta myös taloudellinen toimeliaisuus.

Kääntäen näissä ajatuksissa on myös yksi osattomuuden määrittäjä: Osattomuus on sitä, että ei voi kehittää mahdollisuuksiaan niiden täyteen määrään, ei voi antaa omaa panostaan yhteisiin asioihin eikä oikein tunne kuuluvansa mihinkään.

Eräs keskeisimpiä haasteita on nyt nostaa sivistyspolitiikan ja sosiaalipolitiikan yhteistyö keskiöön. Kansalais- ja työväenopistojen on jalkauduttava ongelmalähiöihin, kristilliset ja grundvikiläiset kansanopistot on palautettava aidon kansansivistyksen luojiksi ja opinnollisen kuntoutuksen tyyssijoiksi, toisen asteen koulutuksen on haarukoitava aivan erityisellä tavalla huomaansa ne, jotka ovat vaarassa jäädä syrjään, toiselta asteelta on luotava joustavia opintopolkuja ammattikorkeakouluihin jne.²

Merkitysmaailma, sosiaalinen pääoma ja uskonto

Mutta mikä synnyttää sitten elämän kaventumisen – tai paremminkin mikä synnyttää elämän avartumisen? Taustalle itse hahmottaisin kaksi asiaa: merkitysmaailman ja sosiaalisen pääoman. Sivistys on yksi keino avartaa merkitysmaailmaa ja –horisontteja. Toinen on uskonnon avartama merkitysmaailma – ja tässä sivuan nyt koko seminaarimme otsikkoa. Joillakin herätysliikkeillä on ollut esimerkiksi yhteisöjä raitistava vaikutus ja sitä kautta sosiaalista elämää uudistava vaikutus.

Esimerkiksi voi ottaa Lars Levi Laestadiuksen toiminnan seuraukset Lapin päihdetilanteeseen. On jopa väitetty, että John Wesley'n saarnaama herätys esti vallankumouksen synnyn Englannissa. Vapautuksen teologia synnyttää uutta yhteisöllisyyttä Latinalaisen Amerikan köyhien parissa.

Turhaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ei ole otettu sosiaalisen pääoman käsitettä – ja nimenomaan positiivisen sosiaalisen pääoman merkitystä. Robert D. Putnam ottaa teoksissaan varsin usein uskonnon merkityksen sosiaalisen pääoman virittäjänä. Putnam (2000) kaipaa ”suurta herätystä”, joka liittäisi amerikkalaiset nykyistä paremmin hengellisiin yhteisöihin. Perusteena ovat hänen arvionsa uskonnollisten yhteisöjen merkityksestä sosiaalisen pääoman kehittäjinä.³

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan teknologian arviointiraporteissa Osmo Pekonen ja Lea Pulkkinen (2002) pohtivat sitä, onko lestadiolaisuus luonut Oulunsaloon erityistä sosiaalista pääomaa, joka osaltaan selittäisi kunnan menestystarinan.⁴

Eräs valtiollinen alkoholikomitea aikoinaan ennakoi, että vastaus ongelmiin saattaisi olla hengellinen herätys, mutta sitä ei komitean mukaan ollut näköpiirissä.

Merkitysmaailman muutoksessa tällaisten liikehdintöjen yhteydessä on aina jotakin yksiköllistä mutta samalla myös vahvasti yhteisöllistä ja sosiaalista. Niiden kautta sosiaaliluokkien eristyneisyys saattaa murtua. Piintynyt elämänkehä murtuu merkityshorisonttien avartumisen ja uudenlaisen sosiaalisen jäsentymisen myötä.

² Robert D. Putnam (2004) tarkastelee myös koulutuksen merkitystä sosiaalisen pääoman luojana ja koulutuksen merkitystä sosiaaliseen pääomaan. Tämä ja seuraava luku muodostavat näin myös kokonaisuuden.

³ Murroksessa, jossa identiteetit ovat kovalla koetuksella, on alttius myös ääriuskonnollisten liikkeiden nousulle, koska ne tarjoavat yksiselitteisiä vastauksia (Castells 1997). Ikään kuin vastauksena tähän ongelmaan saatetaan suosia sellaista uskonnollisuutta, joka on riisuttu uskonnollisista totuuksista. Uskontojen perusolemukseen kuuluu kuitenkin olla totuusyhteisöjä. Vain sellaisina ne voivat toimia identiteetin tukijoina.

⁴ Kauppa- ja teollisuusministeriön raportissa pohditaan kunnan putnamilaiseen tapaan sosiaalisen pääoman ja taloudellisen edistyskellisuuden yhteyksiä. ”Seudulla on vahva yrittäjyyshenki ja joukko aktiivisia yrittäjiä, vaikka suuria vetureita on vain muutama. Osaksi yrittäjyyden taustalla on myös pohjalainen laestadiolaisuus ja siihen liittyvät arvot ja verkostot.” (Jääskeläinen 2006.)

Tilan ja ajan luominen osallisuuden synnyttämiseksi

Kaikkein osattomimman väestön parissa diakonia ja myös muu kolmas sektori on alkanut kehittää erilaisia vapaita tiloja tai toisia tiloja – foucaultilaisittain ”Heterotopias”. Näitä ovat erilaiset kahvilat ja päiväkeskukset – tai lounaskeskukset.

Kysymys on toisenlaisesta kohtaamisesta, kohtaamisesta vapaassa tilassa kasvoista kasvoihin ilman niitä rooleja, joita tulee auttajan ja autettavan suhteessa. Niiden haastavuus on siinä, että parhaimmillaan niiden toiminta suuntautuu niihin, joiden on mahdotonta olla tai käyttäytyä ns. normaaleissa tiloissa ja jotka herkästi luovat kaaosta ja epäjärjestyä. (Kirkebøen 2006.)

Kohtaamisen ja liittymisen paikat antavat mahdollisuuden kokea ihmisarvon ja hyvän elämän. Ne voivat luoda myös siltaa missionaarisen diakoniakäsityksen ja kansalaisyhteiskuntaan ankkuroituneen diakoniatyön välille. (Wyller 2006.)

Kun ja jos sosiaalipalvelu kilpailutetaan ja sitä tehostetaan, tulee tilan tarpeen lisäksi myös huutava ajan tarve. Tarvitaan paikkoja, jossa voidaan kohdata vapaasti tilassa ja ajassa⁵. Tarvitaan tiloja, jossa ihminen tulee omana itsenään näkyväksi, kuulluksi ja kohdatuksi.

Tällaiset ajatukset olivat vahvasti oraalla, kun Diakonia-ammattikorkeakoulu, Joensuu ja Helsingin yliopistojen teologiset tiedekunnat ja useat eurooppalaiset korkeakoulut järjestivät syyskuussa 2006 yhteisen seminaarin, joka etsi diakoniaa syrjäytymisen vastavoimaksi, temalla *Diaconia – A counter power against exclusion*.

Yhteisöllisyyden muutos ja sosiaalinen koheesio

Osattomuus ilmenee usein osattomuutena ja irrallisuutena kannattelevista yhteisöistä. Yhteisöjen merkitys on kuitenkin muuttunut ja muuttumassa. Tämä on otettava huomioon – muuten sormumme puhumaan menneisyyden haavekuvista.

Yhteisöllisyyttä on tarkasteltu neljällä tasolla: perheen ja suvun, lähimmän asuin ympäristön ja naapuruston, kansakunnan ja valtion tasolla. Muiden muassa perherakenteiden muutos, yksinhuoltajuuden lisääntyminen, naapurustorakenteita hävittävä muuttoliike, maahanmuuton vaikutus kansallisuuteen ja globaalin talouden vaikutus kansallisvaltioihin muuttavat yhteisöllisyyden muotoja ja aiheuttavat niihin häiriöitä. (Ks. Siisiäinen 1999.) Perheen aseman muutos heikentää kulttuuristen koodien siirtymistä sukupolvelta toiselle, murtaa henkilökohtaisen turvallisuuden kokemista ja pakottaa näin miehet, naiset ja lapset etsimään uudenlaista elämisen tapaa (Castells 1997).

Mutta yhteisön mieltämisen tapa on myös muuttunut – niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Sitä ei koeta enää niinkään maantieteellisenä, sosiaalisena, sosiologisena tai palveluiden tuottamisen alueena. Se koetaan pikemminkin moraalisenä alueena, joka sitoo henkilöitä kestäviin suhteisiin toisten kanssa. Yhteisöissä kysymys on siis enemmänkin tunne-elämysten alueesta, joka sitoo ihmisten identiteettejä erilaisiin osakulttuureihin. Yhteisöt voidaan tulkita sosiaalisten suhteiden verkostoiksi, joilla on yhteisiä arvoja ja merkityssisältöjä. (Holmila 2001.)

⁵ Ulottuvuudet ovat lähellä terapeutin ja toipumisprosessin osatekijöitä kuten tilaa, aikaa ja oivallusta (ks. Niemelä 1999). Ks. myös uskonnosta läsnäolon tilana (Niemelä 2004).

Aikaisempien lähiyhteisöjen sijaan ja rinnalle ovat tulleet yhä enemmän symboliset ja virtuaaliset yhteisöt, joihin ollaan yhteydessä verkkojen välityksellä (Hautamäki 2001).

Inklusio ja sosiaalinen koheesio ovat muotitermejä, mutta niillä on juuri tässä ajassa merkittävä sisältö. Parhaimmillaan diakoniatyö, järjestöt, oma-apuryhmät ja vastaavat luovat sekä inklusion, osallisuuden, kokemuksellista että käytännöllistä puolta: osallisuus järjestön tai sen vertaisryhmän toimintaan mahdollistaa ihmisen tulla kuulluksi omana itsenään, järjestön luomat konkreettiset työllistämisen-, asumisen-, päiväkeskus-, ryhmä- ja muut palvelut voivat olla väyliä yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Vertaisryhmätoiminta ja tavanomainenkin järjestötoiminta ovat useimmiten varsin yhteisöllisiä tapahtumia.

Hyypän (2002, ks. myös Järjestöt... 2003) suomenruotsalaisia yhteisöjä koskeneen tutkimuksen mukaan luottamuksellisella kansalaisaktiivisuudella ja terveydellä sekä siihen liittyvällä toimintakykyisyydellä on selkeä keskinäinen yhteys. Sosiaalinen pääoma lisäsi fyysistä ja psyykkistä terveyttä enemmän kuin yksilön omat henkilökohtaiset tiedot, taidot, kyvyt ja ominaisuudet eli ns. inhimillinen pääoma.

Synnyttääkö uudenlainen yhteisöllisyys sellaista aikaisemmin tuntematonta yhteisöllisyyttä, josta emme ole vielä saaneet hahmoa tai otetta? Ainakin maaseudun yhteisöllisyyden muutos on haastanut viime vuosina aivan uudenslaisiin lähestymistapoihin. (Ks. myös Kirkko ja maaseutu 2003.)

Osattomuuden identiteetti ja sen muutos vastayhteisöissä

Osattomuuden kokemukset voivat iskostua myös yksilön identiteettiin. Identiteettityötä tarvitaan erityisesti silloin, kun elämä on haavoittunut sairauden, vamman, onnettomuuden tai sosiaalisen ongelman vuoksi. Kysymys on siitä, miten kohtaan elämäni tulleen vaikeuden, millaisin tuntein käyn sen läpi ja miten luon oman olemassaoloni ja identiteettini uudessa elämäntilanteessa.

Mitä vaikeammasta ja monimutkaisemmasta ongelmasta on kyse, sitä enemmän saadaan tarvita yhteisöllistä tukea. Tässä suhteessa ns. vastayhteisöt ovat äärettömän kiinnostavia (Castells 1997).

Diakonia-ammattikorkeakoulun yliopettaja Susanna Hyväri (2001) kuvaa vastayhteisöllisyyttä väitöskirjassaan seuraavien elementtien kautta: Marginaaliin ajautumisen johdosta sisäistettyä kielteistä roolia, minäkuvaa ja niiden tuomaa leimaa puretaan. Myönteistä minäkuvaa rakennetaan yhteisösuhteiden avulla. Oman identiteetin luomisessa oman äänen ”tuottamista” harjoitetaan yhdessä. Yhteisön synnyssä jäsenten selviytymistarinoilla on keskeinen yhteisyyttä rakentava merkitys ja niitä käytetään uuden identiteetin rakentamisen välineinä.

Normaalista elämästä ja ajattelusta otetaan etäisyyttä luomalla yhteisön omintakeista kulttuuria ja yhteisyyden muotoja. Jäsenten yksityiselämä ja yhteisössä toimiminen limittyvät toisiinsa. Sääntöjä on vähän, ja toimintamuodot ovat ajallisesti ja paikallisesti joustavia.

Valtiollisen ja kunnallisen sosiaalityön ja palvelun tulee olla aidosti ”hajutonta, mau-tonta ja väritöntä”, se ei voi olla ideologisesti sitoutunutta. Kokemuksen politiikka ot-

taa kantaa myös hyvän elämän kysymyksiin, ja se voi aidosti ideologisoitua. Kunnan viranomaisena toimiva sosiaalityöntekijä ei voi määrätä, että juopon pitää liittyä a-kiltaan, katulähetykseen, aa-ryhmään tai paikalliseen seurakuntaan, vaikka sosiaalityöntekijä tietäisikin niiden turvaavan raittiita päiviä. Mutta a-kiltalainen, katulähetysläinen, aa-lainen ja seurakuntalainen voivat kutsua hänet yhteisönsä toimintaan mukaan.

Vastayhteisöllisyydessä olennaista on, että osattomuuteen, syrjäytymiseen ja marginalisaatioon liittynyt identiteetti otetaan yhteisöllisen työstämisen kohteeksi. Rasittava menneisyys käännetään voimaksi. Identiteettityö on hyvän elämän etsintää ja luonteen kasvatusta, eräällä tavalla moraalitöitä.

Tällaisissa vastayhteisöissä hoito ja kuntoutus poikkeavat perinteisestä tehtävästään ja toteutustavastaan. Yhteisöihin ei tultaisi enää kuntoutumaan tai paranemaan sairaudesta tai poikkeavuudesta ja tervehtymään ”normaaliksi kunnan kansalaiseksi”. Kuntoutuminen olisikin uuden elämäntavan ja identiteetin etsintää. (Hyväri 2001).⁶

Kristillisillä seurakunnilla ja järjestöillä on toimintansa perustana ainutlaatuinen sanoma ihmisen arvosta, joka ei perustu terveyteen, kauneuteen, menestykseen tai rikkauteen – vaan ihmisen arvoon luotuna ja lunastettuna. Mitä se voisi merkitä pohjoisessa Suomessa tänään? Enemmän vastayhteisöllisyyttäkö?

Osattomuuden synnyttämä toivottomuus

Hyvinvointivaltio ei ole parhaimmillaan ns. ”toisen modernin” erään keskeisen ongelman kanssa⁷. Osassa kansaa epävarmuus, katkonaisuus ja ennakoimattomien riskien määrä synnyttävät toivottomuutta, näköalattomuutta ja osattomuutta.

Elämämme arvot ovat tiukasti sidoksissa siihen, mitä me kutsumme toivoksi. Toivo luo yksilön identiteetin eheyttä ja sen suuntautuneisuutta. Yhteisöllisenä tekijänä se on perusluottamusta ja mielekkäysperustaa. Niiden kautta syntyy yhteisön koheesio, yhteenkuuluvuus. (Värri 2002.)

Ilman toivoa elämä on kerrassaan armotonta. Kun sairaus, vamma tai sosiaalinen ongelma tulee elämään, ne koettelevat toisinaan koko elämän mielekkäysperustaa ja toivoa. Pahimmillaan ne eristävät muista ihmisistä. Elämän eheyttä, toivoa ja luottamusta ei valtiollinen koneisto voi yksistään ilman ihmisten arkea ja kansalaisyhteiskunnan toimintaa luoda. Ne syntyvät elämässä, vuorovaikutuksessa, yhteydessä ja inhimillisyydessä – sanalla sanoen osallisuudesta.

⁶ Hyväri vaatii, että tämä kokemuksen politiikka, yksilöllisistä tilanteista nouseva ja niistä yhteisesti ja yhteisöllisesti jaettu tulkinta, tulisi ottaa sosiaalipolitiikan toteutuksessa huomioon. Kokemuspoliittinen tietäminen korostuu tilanteissa, joissa toiminnan kohteena tai sisältönä on ihmisen itsemääräytymisen asteen, identiteetinmuodostuksen, yhteisön jäsenyyden sekä tietyn elämäntavan turvaaminen tai edistäminen.

⁷ Piispa Mikko Heikka (2000) määrittää toisen modernin näin: Tätä nykyistä siirtymävaihetta on yhteiskuntatieteissä kuvattu lukemattomilla termeillä, tunnetuin on saksalaisen yhteiskuntatieteilijän Ulrich Beckin käsite ”toinen moderni”. Ensimmäinen moderni, joka kesti koko 20. vuosisadan, oli varmuuden, korporaatioiden, keskusjohtoisuuden ja hyvinvointivaltion aikaa. ”Toinen moderni” on lähes sen vastakohta. Siihen kuuluvat hyvinvointivaltion mureneminen, yksilöllistyminen, monikansallisten yritysten voittokulku ja ekologiset kriisit. ”Toisen modernin” kaikkein tunnusomaisin piirre on kuitenkin sosiaalinen epävarmuus ja siihen liittyvä työn yhteiskunnan luhistuminen.

Tarvitaan toivoa, joka kantaa. Jos esimerkiksi kansalaisjärjestöt yksipuolisesti professionalistuvat ja sen varjolla unohtavat aatteellisen, humanistisen, uskonnollisen tai muun perustansa, ne eivät kykene puhuttelemaan jäsenistöään ja palveltaviaan elämän peruskysymyksissä.

Osattomuus suomalaisessa yhteiskunnassa – yhteenvetoa

Tilastot osoittavat vääjäämättömästi, että taloudellinen eriarvoisuus on kasvamassa suomalaisessa yhteiskunnassa. Vaikka suurella osalla kansasta menee hyvin, köyhin väestönosa jää lähes kokonaan jälkeen muiden suotuisasta kehityksestä. Taloudellinen huono-osaisuus kytkeytyy meillä usein työttömyyteen ja sen aiheuttamiin ongelmiin, asumisen puutteisiin, terveydellisiin ongelmiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Erityisen suuri haaste on lapsiperheköyhyyden poistamisessa. (Kautto 2006).

Köyhyyden poistamisen rinnalla tulee tarkastella siihen limittyvää ja lomittuvaa muuta osattomuutta: koulutuksellista, sosiaalista, yhteisöllistä, poliittista ja henkistä osattomuutta. Köyhyyden ja osattomuuden poistamiseksi tulisi syntyä kansallinen projekti, joka kattaisi niin seuraavan hallituksen ohjelman ja toimet kuin koko kansalaisyhteiskunnan panoksen – ja kaikkea siltä väliltä.

Osattomuuden poistamiseksi tarvitaan rahaa, mutta se ei yksistään riitä. Tarvitaan sosiaali- ja sivistyspolitiikan aivan uudenlaista kombinaatiota. Tarvitaan myös sen vanhan totuuden ymmärtämistä, että ihminen ei elä ainoastaan leivästä.

Niin politiikan kuin kaiken toiminnan perustaksi tarvitaan eetosta, joka näkee ihmisen ja hänen osattomuutensa. Nouseepa se sitten poliittisesta solidaarisuudesta tai kristillisestä lähimmäisenrakkaudesta, se synnyttää myös toivon horisontteja.

Viitteet

- Castells, M. (1997):** *The Power of Identity*. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume II. Padstow, Cornwall. Blackwell Publishers.
- Hautamäki, A. (2001):** *Suomi muutosten edellä*. Raportti Suomen haasteista. Sitran raportteja 6. Helsinki, Sitra.
- Heikka, M. (2002).** Artikkelit Suomen Kuvalehdessä
- Holmila, M. (2001):** *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa*. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus. Hämeenlinna. Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Hyväri, S. (2001):** *Vallattomuudesta vastuuseen*. Kokemuksen politiikan sankaritari-noita. Vammala. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 3/2001. Helsinki, Tietosanoma Oy.
- Hyypä, M. (2002):** *Elinvoimaa yhteisöstä*. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Keuruu. Ps-kustannus.
- Järjestöt sosiaali- ja terveystieteiden toimijoina.** Kansalaisjärjestötoiminnan strategia (2003): Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 2003:4. Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Julkunen, R. (2006):** *Kuka vastaa?* Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Vaajakoski. Stakes.
- Jääskeläinen, J. (2006):** *Alueellinen elinkeinopolitiikka – hajanaisuudesta koordinaatioon?* KTM Julkaisuja 26/2006 Elinkeino-osasto
- Kautto, M. (2006):** *Hyvinvointia ja politiikkaa koskevat päätelmät*. Kirjassa Kautto, M. (toim.): Suomalaisen hyvinvointi 2006. Vaajakoski. Stakes.
- Kirkeboen, H. (2006):** *Free Space, counterpower*. Diaconia – a counter power against exclusion. Conference for the Study and Development of Diaconia. Järvenpää, Finland 25.-27.9.2006
- Kirkko ja maaseutu (2003).** *Kirkon maaseututyöryhmän puheenvuoro*. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto. Sarja C 2003:3.
- Niemelä, J. (1999):** *Usko, hoito ja toipuminen*. Stakesin tutkimuksia 96, Helsinki.
- Niemelä, J. (2004):** *Riippuvuus ja uskonto läsnäolon tiloina*. Teoksessa Heinonen, Jarmo & v. Hertzen, Gustav & Kuusi, Osmo (toim.): Nyt on ennen huomista. Tutkielmia läsnäolosta. Saarijärvi. Ekosäätiö ja Syöpäsäätiö.
- Oikeus ja kohtuus (2006).** Arvioita ja ehdotuksia julkisesta ja yksityisestä hyvinvointivastuusta. Hyvinvointivaltion rajat –hanke. Stakes 2006.
- Pekonen, O. ja Pulkkinen L. (2002):** *Sosiaalinen pääoma ja tieto- ja viestintäteknikan kehitys*. Eduskunnan kanslian julkaisu 5 /2002.
- Putnam, R. D. (2000):** *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York, Simon and Schuster.
- Putnam R. D. (2004):** Education, Diversity, Social Cohesion and “Social Capital”. Meeting of OECD Education Ministers. Dublin 18.-19.3.2004.
- Siisiäinen, M. (1999):** Sosiaalinen pääoma, valta ja kolmas sektori. Teoksessa Hokkanen, L., Kinnunen, P. ja Siisiäinen, M. (toim.): Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Helsinki. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Wyller, T.(2006):** *The other: body language of spacing and citizenship*. Diaconia – a counter power against exclusion. Conference for the Study and Development of Diaconia. Järvenpää, Finland 25.-27.9.2006
- Värri, V.-M. (2002):** Kasvatus ja 'ajan henki' – tulkintoja psykokaapitalismin armoittomuudesta. Aikuiskasvatus 2/2002. s. 92-104.